

IRODALOM.

Zilahy Lajos versei. Beöthy Zsolt előszavával. Budapest, 1916. Singer és Wolfner kiadása. 128 l. 3 K.

A világháború a magyar lírai költészetre is rányomta és rányomja a maga pecsétjét. A változás, mi a világháború következményeként líránk tartalmában is beállott, nem oly nagy, hogy arányosnak volna mondható a magyarságnak nagyvilágbámúlta hősiességével és drága vérehullásával. Mert igaz ugyan, hogy az internacionálé kissé halkabban csendülget s líránk formája üdébb, hangja emelkedettebb, eszményibb rétegbe szállt, de egy mindeneket magával sodró középonti nagy eszményt még ma se érezhetünk ki belőle. És talán nem is fogjuk később se. Mert a világháború alapjában véve nem oly kedvező téma a magyar líra számára, mint pl. a kuruczkor, sőt annyira sem, mint a szabadságharcz. Mindkét utóbb említett küzdelmünkben világosan kidomborodott politikai értelemben is, hogy a magyarság önmagáért, létéért ragadott kardot. A nemzeti lét, a nemzeti gondolat volt megtámadva. És a támadás akár a labancz, akár az osztrák ellenséget tekintsük, oly közvetlen, oly szembetűnő volt, hogy talán még a legutolsó hajdú vagy nemzetőr is érezhette, hogy ő most csakugyan az egész magyarságért, nemzetéért ontja véréit. Ehhez járult, hogy a kuruczorszak Rákócziiban és főembereiben (Bercsényi, Bezerédj, Vak Bottyán) a nemzeti gondolat megteremtőit látták és dicsőítették éppúgy, mint a szabadságharcz hősei Kossuthban vagy Bemben.

E mostani nagy küzdelmünkben is a nemzeti lét, a nemzeti gondolat forog kockán. De ki állítja azt, hogy a nemzeti létre intézett támadás oly közvetlenül és világosan kitetsző volna, mint az említett harcokban? A kurucz azért fogott fegyvert, hogy házából verje ki a hatalmaskodó labanczot. A szabadságharczban szintén tűzhelyét védte a honvéd azok ellen, kiktől már csak nagylelkűségéért, sokatféréseért is inkább segítséget várhatott. E mostani háboruban a háború oka és célja nem mutatkozik elő ily egyszerűen. Diplomáciai áskálódások, egy alapjában véve az ország határán kívül történt gyilkosság látszanak ok gyanánt s a cél oly egyetemes, annyira az egész világot érdeklő, hogy abban a magyar gondolatok, a magyar nemzeti lét veszélyeztetett volna inkább csak a gyakorlott szemek előtt áll világosan. Aztán a háború vezetői közül egyetlenegy se szelt végig bár a háboru alatt olyan pályát, hogy lantra kerülhetett volna: hadvezéreink egyike se tudta megifjelti líránkat. Legszivesebben, legtöbb melegséggel és legtöbbször Ferencz Jóska neve üti meg fülünket; agg királyunké, aki azonban már csak szemlélője s

nem vezetője a hadrakelt magyar hősiségnek. Hogy ez így van, őszintén sajnálhatjuk már csak lírikusaink szempontjából is. Az eszme akkor ragad meg, ha közvetlenül, szinte szemlélhetően mutatkozik, mint ahogy mutatkozott annak idején Rákócziiban s Kossuthban. Mert az eszme akkor a legszemléletesebb, ha a vezér vagy vezérek mintegy megtestesítik a maguk pályájának betöltésében.

Ne csodálkozzunk hát, ha a Zilahy költészetében nem tűnik elő a mindeneket magába foglaló nemzeti gondolat. Nála is, mint többi költőknél, a nemzeti gondolatot ért támadás, tehát a háború oka és célja, csak elaprózva, elrészletezve vehető ki. Mi, a mostan vérző nemzedék vagyunk — mondja Zilahy — az a tavasz, melyre eljő a magyar nemzet gyümölcshozó nyara. A huszárok a harctéren Petőfit olvassák. S másnap ugyanezek apritek a muszkát, hogy bosszút álljanak a költő elestét okozó kozák dárda döféséért. Ime így részleteződik el a nemzeti gondolat Zilahynál. Az első gondolat nagyon költői és szép is, de igen étheri. A második meg élénken jellemző Petőfi kultuszára. De vajjon miért és hogyan harcoltak volna azok a huszárok, ha a csatanap előestéjén Petőfi helyett pl. Mikszáthot olvassák? Ezzel nem leszólni akartuk a Zilahy verseit. Csak azt a tényt akartuk élesebben leszögezni, hogy a világháború termelte magyar lírában a nemzeti gondolat sérelme csak haloványon tűnik elő. A nagyhatalmi versengés, az európai egyensúly, a világalom problémája a magyar embert, a dolog természeténél fogva nem érdekli és nem izgatja annyira, mint saját tűzhelye pusztítása, égése. És a milliós hadseregek mozdulatait intező lángelméjű vezérek és vezérkari főnökök a lírikus szemében nem érnek annyit se, mint egy vitézül rohamozó hadnagyocska. Ám a nemzeti gondolatot nemcsak Zilahy nem fejezi ki fenségesen, megragadóan. Egész háborús költészetünk se. Tessék átvizsgálni Szabolcska összeállított háborús lírai antológiáját. Abból is kitűnik, hogy a jelenség általános.

De az is igaz, hogy a világháború, mint Beőthy Zsolt mondja, tehetségeket fejlesztett, érlelt, sőt újakat adott. Ilyenek Gyóni Géza, Szepessy László és Zilahy Lajos is.

A mit Beőthy Zilahyról mond a gyűjteményhez írott előszóban, bátran elfogadható. Zilahy igazi tehetség, érzésének és képzeletének bensőségénél és elevenségénél, költői kifejező erejénél fogva. A többi, mit Zilahy költészetére jellemzésül mond, jóakarátú biztatása az erények kiemelése s a hibák síma megérintése által a gazdagabb és *jobb* jövő reményében. Éppen e *jobb* jövő reményében a leghatározottabban kifogásolnunk kell Zilahy nyelvét, azt a szokását, hogy a katonai műszókat nagy előszeretettel használja — németül, illetve elmagyarosított kiejtéssel és írással (cúg, eccájg, ájne cváj stb.) Beőthy e bakaszavakban is egy kis tetszető büszkélkedést, kedves, naiv realitást lát. Pedig bizony otromba hiba ez és nem kedves realitás. Nem arról van szó, hogy pl. jellemzésül vagy ha éppen ki nem kerülhető, egyetlen ilyen szó se használható. De tiltakozni kell a magyar nyelv és a jó ízlés nevében az ellen, hogy költészetünkben is fölburjánozzék ez a *kaszárnyai osztrák-magyar* nyegle kifejezés-mód, a mely izléstelen, magyartalan.

Ugyancsak ízléstelen és költőiség nélkül való a *Rongyos katona* mesejáték. Ízléstelen a szerkezete, az égi hatalmak beállítása s mindenek fölött a dialogus nyelve. Csak úgy ömlik benne a tájszólás akcentusa s a népieskedés sokféle furcsasága. S ha csak ez bosszantaná az embert! De sem a kidolgozásban, sem az alapeszmében semmi természetes költőiség. Igazán kár volt — a nyomdafestékért.

E két legkirívóbb gyöngesség mellett apróbb fogyatkozások is akadnak bőven. Így pl. az *Ó mondd anyám* kezdetű dal témája az volna, hogy a költő elképzeli, átérzi, hogy édesanyja mindig és mindenkor rágondol, vele foglalkozik. Ez jellemző volna így az édes anyai szeretet végtelenségére. De Zilahy nem biztos ebben s az egész témát kérdésül állítja föl: vajjon anyja gondol-e rá mindig? Mintha nem is az anya, hanem a kedves, a szerelmes lány szívét, érzelmeit fürkészné! A kedves hűségében lehet kételkedni, de az anyai érzésben nem. Vagy ha kételkedésre ad okot valami, az az anyai érzés már nem való költeménybe.

Mindezt szükséges Zilahynak pályája kezdetén meggondolnia. Mert az is bizonyos, hogy szembeötölő, durva hibák mellett költeményeiben sok a biztató, sok az ígéret. Hangja üde, legtöbbször kuruczosan naiv, néha biblikus, mint Szabolcska. *Ha kérded, Már nem roskadozva, Szibériai álmom, Katonatemetés* cz. költeményeiben a líra tiszta naivsága, mély érzéssel párosultan jelenik meg. Minden sorának forrása a magyar virtus, minden sora alkalmas arra, hogy a magyar virtust emelje, fokozza. E tekintetben is hasonlít költészete a többi magyar lírikuséhoz. A legtöbbször s majd mindeniknél a magyar virtusra biztatás s a magyar virtus dicsőítése ismétlődik. Ez a körülmény összefügg azzal a már említett körülménnyel, hogy a magyar gondolat haloványan jelenik meg. Helyébe lépett gyönyörű surrogátumként a magyar virtus. Zilahynál a magyar virtus nem egyszer bájjal lép elének akár a maga, akár inkább a mások magyar hősi voltát akarja kifejezni.

Hiszszük, hogy idővel érzésben mélyül, a költemény szerkesztésében tömörebbé válik, de mindenesetre kívánatos, hogy ízlése tisztuljon. Nehány darabja e mostani gyűjteménynek ezt a hitünket éppen nem hiúnak mutatja.

(Szászváros.)

Dr. Kristóf György.

A kolozsvári ötvösczéh a XVIII. századig. Irta: Novák János. Kolozsvár. Gombos F. Lyceum könyvnyomda 1913. 8-rétű, 64 lap; 1 sztl. levél.

E munka főleg a kolozsvári aranyműves és ötvösczéhnek az Erdélyi Nemzeti Múzeum könyvtárában lévő czéhkönyvei és irományai alapján, a vonatkozó irodalom ismeretével és fölhasználásával, bölcsészeti-doktori értekezésnek készült. Az általános bevezetés után közel a fele a *czéh megalakulásával és belső életével* foglalkozik. Egy-egy kisebb szakaszban tárgyalja a *czéh és a*

kolozsvári pénzverőház viszonyát, a czéh városvédelmi kötelezettségét, viszonyát más városok ötvösczéheihez s végül a czéh munkakörét és társadalmi helyzetét.

A szerző a rendelkezésére álló adatokat pontosan és lelkiismeretesen fölhasználta s munkáját sikerültnek mondhatjuk. A mennyiben itt-ott mégis hiányokat találunk benne, azok nem az író gondosságának, hanem adatai fogyatékosságának következményei. Forrásanyagának zöme, a kolozsvári ötvösczéh anyaga ugyanis három különböző alkalommal, de hiányosan, került be az Erdélyi Nemzeti Múzeum czéhirományai közzé a Jakab Elek által még használt czéhanyag egy része sem volt meg benne s ez a gyűjtemény azóta sem bővült újabb anyaggal. Innen van az, hogy e munkában, az inasévek munkaköréről, a legények képzésének módjáról, eszközeiről, a rajzolás és metszés tanításáról és gyakorlásáról semmit sem találunk. Ezt nem hibájául röjjük föl, mert az általa használt anyagból ugyanezeket más sem írhatta volna meg, de hiánynak hiány és azért említjük, hogy felhívassuk a figyelmet ezen a téren is az adatgyűjtés fontosságára. Mert országszerte — s Kolozsvárt különösen — sok becses ötvösség-történeti adat lappang, amelyeknek mind közgyűjteményeinkben volna a helye, hogy a feldolgozások számára hozzáférhetőek legyenek s ezzel közelebb juthassunk ipartörténetünk multja minél teljesebb megismeréséhez. Az Erdélyi Nemzeti Múzeum kézírattárába is özv. Árkosi P. Lajosné úrnő adományából a jó szerencse csak közelebbről egy rézmetszetű XVI—XVII. századi ötvös mintakönyvet, két rajzkönyvet, száznál több kisebb-nagyobb ötvösrajzot és több metszetet kalauzolt be. Mutatványok abból, hogy a magyar művészet- és művelődéstörténet ki nem pótolható kárára mi vesztetett még el; de drága kincsek és figyelemzetőink az iránt is, hogy a még megmaradt anyagot igyekezzünk megmenteni és összegyűjteni. Teljesebb anyag teljesebb munkának lehet alapja.

Csak sajnálhatjuk, hogy Novák Jánosnak nem állott még több adat rendelkezésére, mert a mit talált, azt dicséretes szorgalommal összehordta és jól feldolgozta. Mindössze pár helyen látszik írói gyakorlatlansága, midőn különben könnyen folyó előadását olyan latin idézetekkel zavarja, melyeknek jegyzetben a helye. Másutt szintén jegyzetbe való kritikai vagy kiegészítő észrevételeivel megzökkenti előadását. (A 13 és 14 l. alja; 23 l. 3—7 sor, 39 l. 2 kikezdés 2—4 sor; 51 l. 2 kikezdés 2 utolsó sora és az 59 l. 1—3.)

Mindezek azonban csak alaki hibák. A munka belső értékéből nem vonnak le s nagyon örülhetnénk, ha a szerző művét a czéhrendszer megszűnéséig folytatná, illetőleg kibővítve újra kiadná. Ebben az esetben a Kolozsvár városi és a különböző kolozsvári egyházi számadás- és jegyzőkönyvek most föl nem használt adataival munkája terjedelmes köteté bővíthetne. A szerző maga elé tűzött feladatát, a czéh történetének főbb jellemző vonásaiban való tárgyalását s az intézmény történetének összefoglaló áttekintését így is szépen oldotta meg. Művéhez tartozott volna a kolozsvári ötvösök névsora és életrajzi adatainak összeállítása. A mint munkája befejezésében említi, erre a célra mintegy ezer ötvös nevét és életrajzi adatrészleteit sikerült összegyűjtenie s ezeket is szándéka kiadni. Felesleges volna hangsúlyoznunk, hogy ezzel mily nagy szolgálatot tenne az ötvösség történetének. Kívánatosnak és sürgősnek tartjuk, hogy e szép gyűjtés bár eddig kész alakjában, de még inkább akár a szerző által, akár mások közreműködésével kiegészítve, minél előbb napvilágot lásson.

(Kolozsvár.)

Kelemen Lajos.

Császár Mihály dr. *Az Academia Istropolitana, Mátyás király pozsonyi egyeteme. Oklevéltárral.* Pozsony, 1914. 3—141. Ára 3 korona.

Az új pozsonyi m. kir. Erzsébet-tudomány egyetem megnyitását Császár Mihály dr., az egyetem könyvtárosa, azzal tette emlékezetesebbé, hogy megírta Mátyás király rövid életű pozsonyi egyetemének történetét. A mű nemcsak részletesebb, mint Ábel Jenő tanulmánya, — ami természetes is, hiszen ennek művében (*Egyetemeink a középkorban*, Budapest 1881) csak egy fejezet foglalkozott a pozsonyi egyetemmel, de némely, ott még vitásnak hagyott részletet tisztáz, némelyeket bővebben kifejti, sőt némely ott nem érintetteket is megvilágít.

Ábel szerint (id. mű 27. l.) Vitéz János buzdítására határozta el Mátyás egyetem alapítását. Császár szerint maga ismerte föl ennek szükségét, de Vitéz nagy buzgóságát és körültekintését a szervezésben és Janus Pannonius közbenjárásának értékét később maga is elismeri és bőven tárgyalja. Már Ábel eldöntötte, hogy Mátyás egyetemének székhelye Pozsony volt; Császár elfogadja okait; de neki is van még két argumentuma. Rámutat ugyanis arra, hogy a XV. sz. folyamán a magyarok leginkább a bécsi és a krakkói egyetemeket látogatták, vagyis a Mátyással éppen ellenséges ural-

codók székvárosainak egyetemeit. Politikai okosság volt tehát részéről olyan helyen állítani föl magyar egyetemet, hol azt a Bécsbe vagy Krakkóba törekvő felvidéki tanulók legközelebb érhették. Pozsonyt ajánlotta szemében az a célja is, hogy a bécsi egyetemen a magyarokkal egy bursában egyesített cseh- és morvaországi hallgatókat is országába csalogassa és papokat nevelvén belőlük a cseh—morva—sziléziai katolikusokat e révén megnyerje a maga politikájának.

Tisztázza Császár az egyetem elnevezését is, amiről Ábel nem szól. A pozsonyi egyetem neve hivatalosan, mint általában az egyetemeknek a középkorban, *studium generale* volt; a bécsi egyetem oklevelei *universitas Histropolitana, v. Histropolensis, v. Posoniensis* (ezt kivételesen) kifejezést használják. Az *academia* nevet, mely különben is illett reá erősen humanista iránya miatt, valószínűen a görögül tudó és a közkeletű latin elnevezéseket görögökkel szívesen fölcsereelő Regiomontanus adta neki; de az *Academia Istropolitana* összetétel az egykorú oklevelekben nem fordul elő és csak Schier monográfiája tette közkeletűvé. Helyes volna ezután nem is nevezni e néven többé Mátyás pozsonyi egyetemét, annál is inkább, mivel az *akadémia* szó mindig zavaróan hat egy teljes egyetem elgondolásánál.

A pozsonyi pedig ilyen volt. Mert valószínűnek kell elfogadnunk, hogy az előkészítő bölcsészeti kar teljesen megvolt benne, jöllehet csak a quadrivium tárgyainak előadóirol tudunk (Regiomontanus és Ilkuszi Márton); a hittudományi, jogi és orvosi karok is megvoltak, mivel tanulmányi rendje lényegében nem üthetett el a külföldi egységesen fejlődött egyetemektől. — Ábel ugyan csak „kétes“-nek tartja, valóságban pedig néhány nyomós okkal bebizonyítja, hogy Pozsonyban nem szerveződhetett az egyetem a bolognai mintájára. Császár is elfogadja ezt, s habár föltűnőnek vallja is, hogy a bolognai egyetem legrégebb ismert szabályzatát a pozsonyi káptalani könyvtár egyik hártakézírata tartotta fenn, mégis egészen határozottan megállapítja, hogy a pozsonyi egyetem a kancellári-egyetemek csoportjába tartozott.

Az új egyetem kancellárja Vitéz János volt, de csak a tanári székek betöltésének jogát gyakorolta, — sokat is fáradott, hogy kora legkiválóbbjaiból toborozza össze a tanári kart, — egyéb jogokat a maga kijelölte alkancellárra ruházott. Alkancellárrá Schönberg György pozsonyi prépostot tette meg, aki Vitéz váratlan halála és az első jeles tanárok eltávozta után erős kézzel tartotta fenn a válságos helyzetbe jutó egyetemet.

Mint ahogy Ábel tette, Császár is óvatosan jár el, mikor az új egyetem tanárainak névsorát igyekszik összeállítani. Regiomontanus, Ilkuszi Mátyás a bölcsészeti, „Magister Petrus“ (egyedül) az orvosi, Gattus János a jogi, krumpachi Koch Lőrinc és hittendorfi Schricker Mátyás a teológiai kar tanárai voltak. Közéjük sorozza Császár mödlingi Gruber Mátyást és Angelus mestert is; ezt azon alapon, hogy a város telekkönyve őt tünteti föl az egyetem épületének tulajdonosául.

A pozsonyi egyetem anyakönyvei korán elkallódtak. A szerző mégis meg tud nevezni a hallgatók bizonyára népes táboraából néhányat a bécsi egyetem anyakönyveinek följegyzése alapján. Higyük el neki, hogy *Werböczy* István is ott szerezte alapos jogi tudományát. Azt úgyis kétségbe kell vonnunk, hogy az új egyetem rövid élete alatt nemcsak az egész országra, hanem az ország határain túlra is művelő hatással lett volna.

Érdekes adatokat sorol fel a szerző az egyetem épületének helyére nézve; részletesen tárgyalja az egyetem megszűnését 23 évi működés után és egy egész fejezetet szentel annak bizonyítására, hogy ez az egyetem volt Itálián kívül az első, mely a humanista irányban működött. Okoskodása, melyet egy-két gyér adattal támogat, egészében elfogadható.

A jól megírt érdemes munkát Mátyás egyetemének teljes oklevéltára egészíti ki.

(Kolozsvár.)

Dr. Kiss Ernő.

Ipolyi Arnold népmese gyűjteménye. Szerkesztette *Kálmány Lajos*. Kiadja a Kisfaludy-Társaság. (Magyar Népköltési Gyűjtemény, XIII. kötet.) Budapest. Athenaeum, 1914. 8-rétű, XXXII. 532 l. Ára 6 korona.

A Kisfaludy-Társaság már *Kriza* Vadrózsáinak jubiláris új kiadásával megkezdte a régebbi, klasszikus népköltési gyűjtemények tudományos rendszerű kiadását s nem kis érdeklődéssel várjuk azokat a köteteket is, a melyek *Erdélyi* János népköltési gyűjtéseit fogják az elsőnél gazdagabb kollekciónban a folklóre iránt érdeklődők kezébe adni. Nem régiben napfényre került gyűjteménye még feldolgozás alatt van. Új, a néplélek-ismeret modernebb kutatásainak az elsőnél jobban megfelelő, kritikai kiadásra vár a gyűjtemény első három kötete is. De szeretnők e sorozatban *Gaál* György, *Mednyánszky* s az újabbak közül *Merényi*, *Pintér* gyűjtéseit is viszontlátni. Addig is pedig igaz örömmel köszöntjük ezt a nem meglepetés számba, de

váratlanul jött kötetet, Ipolyi Arnold gyűjtését, mely a magyar népköltés ősz kutatója, *Kálmány Lajos* szerkesztésében a gyűjtemény XIII. kötetéül most látott napvilágot.

A kötet elsősorban irodalomtörténeti érdekességű és előzményeit Sebestyén Gyula, a vállalat lelke, mondja el a bevezetésben. E szerint a gyűjtemény keletkezése összefügg a tudós váradi püspök Magyar Mythológiájával. *Grimm* Jakab példáját tartva szem előtt, tudvalevőleg a népi hagyományokban kereste az ősi vallás elemeit, vagy legalább nyomait. Csakhogy néki még e népi hagyományokat is magának kellett összegyűjtenie. Törekvései találtak a Kisfaludy-Társaság s jelesen *Erdélyi* János munkálataival, de ezektől függetlenül s eredményeiket nem várva be, párhuzamosan és sajátosabb szempontjait szem előtt tartva kezdte meg gyűjtését. Mégis, úgy véljük, a leginkább Erdélyi buzgólkodásával teremtett közhangulatnak köszönhető, hogy készséges gyűjtők egész sora csatlakozott hozzá, akik vállalták támogatni munkájában. Közöttük van *Csaplár* Benedek, *Révész* Imre, *Szabó* Károly, *Lugossy* József, *Pajor* István neve s egy évtized alatt a gyűjtemény nemcsak tekintélyes nagyságúra szaporodott, hanem kiadásra is készen állt. Hogy Ipolyi mégsem bocsátotta közre, jóllehet maga hangoztatta leginkább a mesegyűjtés jelentőségét s a kiadást mitológiája előszavában kilátásba helyezte, — annak okát Sebestyén helyesen látja abban, hogy mire a viszonyok azt lehetővé tették volna, Ipolyi felfogása a mesegyűjtésről megváltozott.

A magyar népmesegyűjtés ú. n. esztétikai korszaka következett el. A mesék formai szépsége nemcsak tényezője lett a gyűjtésnek, hanem legfőbb feladata a kutatásnak s a lejegyzés hűségének követelményét is némileg háttérbe szorította. A művészi mesemondás lett a főcél: nem a még csak bölcsőjünkben levő néptudományokat, hanem a nagyközönség kielégítését tartották szem előtt Arany Lászlóék, Merényiék. Igyekeztek népiesek maradni s a mesemondás naiv bája tagadhatatlan szépséggel ragyogja be meséiket. De a mai folklorisztikus és nyelvtudományi szempontok még ösmeretlenek előttük. Ipolyi mesegyűjtői előtt is; csakhogy ez utóbbi meséket még hozzá javarészt avatatlan emberek is gyűjtötték, akik előtt csak egy cél: a tárgy ismerete lebegett. Mert hiszen Ipolyinak csak adatokra volt szüksége. S ezeket megtalálta e gyakran vázaltszerű, sőt töredék-feljegyzésekben is.

Az irodalomtörténeti szemponton s talán a jórészt balsikerű, de máig érdekes Mytologia genézisének ismeretén kívül ez a szem-

pont az, a mely ma is becsessé teszi Ipolyi mesegyűjteményét. A *tárgytörténet* ma is hasznukat látja. Nem egy van e mesék között, a mely összehasonlító irodalomtörténeti szempontból motívumaival belekiváncozik az európai mesekincs kapcsolataiba. A *Medve Jankó* vogul rokonságáról nevezetes; a *Két testvér* egy Európászerte elterjedt mesének első ismert magyar változata. A *három fiú* és a *Dónát*, a *Csongor és Tünde* ördögfiaival rokon, még összegyűjtésre váró meséknek elterjedt, de érdekesebb magyar népi formája; a *Juhenes* kevésbé ismert motívumú mese. Sok irodalomtörténeti hatásra valló mese is van köztük. A *Toldi cz.* is ilyen. *Huba és Tünde* hőseivel Vörösmartyra, de *Iduna* és *Jávor* nevével is irodalmi forrásokra emlékeztet. Talán az sem véletlen, hogy *Szép Ilonka* a király felesége lett. *Délibáb*, a *Pusztá leánya cz.* mesék is azért érdekesekek, mert ismeretes, hogy a délibáb ilyen formájában az irodalomban csak a negyvenes években jelenik meg. Egyik-másik monda (*Diószeg*) Tompát juttatja eszünkbe; az is említésre méltó, hogy az *Ilvay cz.* alá Tompa maga odaírta Szuhay Mátyásának kezdősorait. A *bolondos fiú* a nem nagyszámú magyar Bolond Istók-mese (l. *Benedek Róza: Bolond Istók, Ethnographia, 1912*), a *Tündér Ilona és Argyilus* pedig az Argirus-mesék egyik érdekesebbje. — Van a gyűjteményben Krisztus-mese is és Ipolyi intenczióinak megfelelően gyakran találkozunk a népmeséknek a XVIII. század óta kialakult érdekes alakjával, az ördöggel is, a kinek a magyar népmesében való szerepe egyik, még úgyszólván teljesen érintetlen és nagyon hálás feladata a magyar folklóre-kutatásnak. Ugyancsak Ipolyi törekvéseinek következménye, hogy a babona mint néphagyomány más gyűjteményeknél gazdagabban jelenik meg e mesékben. Egyik-másikra a jegyzetek külön is rámutatnak.

Az összehasonlító jegyzetek értékes s a magyar folklóre mai magaslatán álló kiegészítői a kötetnek. Számolnak a világirodalom nevezetesebb típusaival, kiterjednek a magyar változatokra s tekintettel vannak Aarne keretére is. Ez az összehasonlító munka természetesen még eredményesebb lesz *Berze Nagy* János rég várt szótárának megjelentével. Emelné e kötetek értékét még egy adat: a mesegyűjtés geográfiája. Alig kerülne költségbe e kötetekhez egy-egy térkép elkészíttetése, mely Magyarország vázlatszerű térképén a kötet meséinek forrását megjelölné — s a kötetet ezzel is jóval használhatóbbá tenné.

Megemlítjük még, hogy *Abafi* az Ipolyi kezdeményezésére gyűjtött meséket már négy évtizeddel ezelőtt sajtó alá kezdte rendezni.

Az ő iniciatívájára került a gyűjtemény *Kálmány* Lajoshoz, a ki negyedszázaddal később az anyag értékesebbjét most közrebocsátotta. *Sebestyén* pedig Ipolyi hagyatékából még egy elegyes tartalmú kötet megjelenését helyezi kilátásba.

(Temesvár.)

Dr. Gálos Rezső.

Quellen zur Geschichte der Stadt Brassó.

Herausgegeben auf Kosten der Stadt Brassó von dem mit der Herausgabe betrauten Ausschuss. Sechster Band. Chroniken und Tagebücher. Dritter Band 1549—1827. Brassó. Druck von Br. Schneider und Femlinger. 1915. 8-rét, 8. CIX. és 772 lap.

Brassó város tanácsának áldozatkészségét dícséri az a kiadványsorozat, melynek hatodik kötete 1915 derekán került nyilvánosság elé. Az irodalmi vállalat még 1886-ban indult meg s a tárgyát képező forrásgyűjtemény második csoportja, mely krónikákat és naplókát tartalmaz I. kötetével 1903-ban, a II-ikkal 1909-ben készült el. A jelen III. kötet után még két kötetet ígér belőle az előszó. E kötet 44 krónika és napló közlését foglalja magában. Köztiük öt már megjelent nyomtatásban és újra való közrebocsátásukat a Brassó városi vonatkozások és a gyűjtemény teljessége indokolja meg. A Historische Anmerkungen című 1631—1660 évekre vonatkozik, szerzőjéül M. Hermannnt gyanítják és Trauschenfels, Deutsche Fundgrubenje adta ki először (közölve a Quellen 10. sz. alatt.) A második Trostfried Hegenills, Chronikja az 1660-ik évről, mely ugyanott jelent meg (23. sz.) „Auszug aus Andreas Gunesch, Continuatio Historiae Bethlenianae 1687—1689” című alatt, A. K. két levél van közzétéve (31. sz.), melyek Brassó ostromáról és egy tűzvészről szólnak; ez a Chronicon Fuchsio-Lupino Oltardinum 2-ik kötetében olvasható. Még egy brassói névtelen leírása következik Thököly betöréséről a Barczaságba (43. sz.); ezt is közölte volt már Kemény, a Deutsche Fundgruben 2-ik kötetében. Az ötödik darabja a gyűjteménynek, mely már szintén nem először van kiadva, (25. sz.) Cserei Mihály Historiájából egy néhány lapra terjedő kivonat; kivált azokat a részeket tartalmazza, melyek brassói vonatkozásúak. Itt a magyar szöveggel párhuzamosan német fordítás kíséri az esztendőnként való följegyzéseket. H. Schlandt brassói tanár műve és ugyanő említi meg, hogy az ev. gimnázium könyvtárában egy magyar Cserei-másolaton kívül van a műnek G. Hermann kir. tanácsostól származó teljes német fordítása is, betűrendes névmutatóval ellátva. Ez a fordítás nem kevéssé bizonyítja, hogy a másolataiban annyira elterjedt Cserei-História, még a szászok között is népszerű és olvasott volt a maga korában.

A mint az említettekől látható, a közölt források mind helyi vonatkozásúak, vagy legföljebb a Barczaságot illető eseményekkel foglalkoznak. Nagyon kevés bennök a köztörténeti adat, de így is a kornak társadalmi, politikai, gazdasági, közigazgatási, hadtörténelmi állapotára sok értékes adattal szolgálnak. Legnagyobb részük rövid,

nehány lapra terjedő följegyzés, időrendi egymásutánban rendezve. Van a gyűjteményben három u. n. Familienchronik, a Benckner, Rauss és a Drauth családé; közülük a két utóbbi (7. és 11. sz.) még tartalmaz egyes közérdekű vonatkozásokat, de már az elsőnek (1. sz. 1549—1596-ik évekre vonatkozólag), a családi eseményeken kívül semmi más adaléka nincs és közlését is legfőljebb XVI-ik századi volta igazolhatná valamennyire. Négy közlemény naptári jegyzéseket tartalmaz (6, 9, 13 és 21); többnyire csak pár lapra terjedt, az utolsó egymagában 24 különböző kalendárium lapjairól van összegyűjtve és az 1655—1805-ik évek között öleli fel. Családi, városi és elvéve országos és tudományos jellegű adathalmaz az egész.

Érdekes különlegessége a gyűjteménynek az a négy írás, melyek a tornyok gombjainak javításakor kerültek levéltárba. A Puzengasse melletti vártoronyé (18. sz.) még nem annyira érdekes, de már a Kovácsok bástyájában talált írás egész krónikás leírását adja az 1687—1709 közötti esztendőknél. Szerzője, Seewalt Márton városi jegyző, csinálta a harmadik toronygomb feljegyzést is, mely az előbbinél is lendületesebben ír le egy nagy bűnpört. Az utolsó (41. sz.), a városháza tornyából való és már inkább a rendes csapáson halad. Két kútforrás (5. és 40. sz.) építkezéseknek a leírása, az egyik a város erődítéseihez vonatkozik, a másik pedig egyik templom építésére. Kevésbé értékes M. Wermer itinerariumának egy lapnyi közlése (12. sz.) Benckner centumvir orator feljegyezte a városi tanács tanácskozásainak tárgyait (27. sz.) és minthogy kevésbbé száraz és nem hivatalos stílusban, sok helyütt érdekesen. Egy Originalbericht (34. sz.) arról tudósít, hogy a városnak daczoskodása miatt miként kellett 1688-ban Szebenben aláztatosan megkövetni Caraffa tábornokot.

A legterjedelmesebb (408—570-ik lapokra terjedő) forrás Fronius mester brassói pap följegyzése a város 1689-ki leégéséről s a következő két esztendő eseményeiről. Nemcsak a város és vidéke története van meg e sorokban, hanem a távolabbi és magasabb politika akkori minden fordulata és keringő híre, telve reflexiókkal, valóságos imákkal és hangulatokkal. Hű és igaz képét nyújtja ez a különben is jó tollú és magas műveltségű pap a saját kora vágyainak és aggodalmainak. A „Historica relatio de initio et progressu missionis Coronensis Soc. Jesu in Transilvania“ (35. sz.) forrás szintén a fontosabbak és érdemesebbek közül való és nemcsak helyi érdekű, hanem a jezsuitáknak egész Erdélyre kiterjedő munkásságára is éles világot vet. Bővebb figyelmet érdemel Jäckel Kurze Beschreibung cz. följegyzése (26. sz.) arról a hadjáratról, melyet 1681-ben a szultán parancsára Apaffy indított meg Magyarországra s melyben az író mint a brassói csapat kapitánya vett részt. A különböző jellegű közlések között végül Christophorus Simon piaczbíró leírása is érdekes (28. sz.) a csizmadiaczéhnek 1688-ki lázadásáról és annak következményeiről.

A gyűjteményünk többi darabjai végül a valódi értelemben vett krónikák és naplók közé sorozhatók; az utóbbiak száma hét. Közülük Schuller naplója (14. sz.) az 1642—1692-ki, Berthelmeré (16. sz.)

az 1646—1662-ki, az Albrich rozsnyói papé (17. sz.) az 1649—1659-ki, a Kusch centumviré (20. sz.) 1653—1661-ki, Stamm Jánosé (22. sz.) az 1658—1697-ki évekre vonatkozik és a mozgalmas időkhöz képest gyakran tartalmaznak köztörténeti adatokat is. Czultner György (37. sz.) és Roth naplói (44. sz.) már inkább családi jellegűek és csak szűkebb körű érdeklődésre tarthatnak számot; előbbinek több mint hetven esztendőre terjedő följegyzései különösen majdnem napról-napra terjedő pontosságuk miatt keltik fel az emberi pedanteria iránti bámulatot.

Végül a tizenhárom krónika-jellegű vagy nevű forrás között akad még több érdemes darab. Legrégibb közöttük Schunckabunk brassói városi tanácsos tudósítása (2. sz.) az ő követi minőségben 1597-ben Prágába lett küldetéseiről, mikor mint Mihály vajda megbízottja szerepelt. Gockesch krónikája (3. sz.) az 1611—14-ik éveket öleli fel és úgy Erdélynek, mint kiyált a székelységnek történetéhez sok adatot szolgáltat. „Saeculum decimum septimum“ czímen (4. sz.) egy névtelennek több krónikából készített kompilációja következik egy-egy köztörténeti adattal s az 1611—1691-ig terjedő éveket öleli fel. Kisebb jelentőségű Sieger följegyzése (8. sz.), de annál érdekesebb a prásmári krónika, mely kilencz év híján egy negyed ezredév eseményeit jegyzi fel 1645—1886 között. Szerzője Gross Lőrincz egykori prásmári jegyző, ki 1633-tól kezdett naplóját toldotta meg a községi számadásokból vett adatokkal (15. sz.). Majd egy Alte und neue siebenbürgische Chronik 1652-től 1695-ig (19. sz.) és Ziegler Márton följegyzéseinek ismeretlen szerzőtől származó kivonata következik, melyből az 1687—88-iki évekre vonatkozó általános érdekű részletek kihagyattak; így is elég terjedelmes e forrás szövege (24. sz.), harmincz lapot foglal el. Kihagyták belőle azt a részletet is, mely az 1701. aug. 6-hoz van eredetiben följegyezve; pedig nem is általános érdekű, hanem Brassó történetét illeti, hogy a „teufliche Czeckler“ falusi szászokkal együtt felgyújtották az egyik külvárost. Különbön így is maradtak a följegyzésekben általános, főként politikai vonatkozások is.

Filstich 1685—1690 között (29. sz.), Matthias 1705-ig (30. sz.) ír helyi vonatkozású híreket és pletykákat, Asarela Mederau pedig az 1687—1689-ki éveket foglalja össze, az előbbieknél sokkal részletesebben terjeszkedve ki az eseményekre, többek közt a nagy tűzvészre is (32. sz.). A következő krónika (36. sz.) „Ex Rustici Prasmariensis“ czímen az 1688—1718-ki mozgalmas esztendőket tárgyalja és kivált a háborús eseményeket előszeretettel jegyzi fel. A krónikás följegyzések legutolsója (42. sz.) a cipőkészítők czéhének naplója 1689—1827 között, melyben főként a czéhre tartozó dolgok vannak ugyan megemlítve, de azokkal kapcsolatban szétszórtan a számlák, a czéhhatározatok között általános érdekűek is előfordulnak.

A kötetnek föntvázolt tartalma tehát eléggé tarka és vannak közte egyes kevésbé értékes források is fölvéve. Mindenesetre haszon ezeknek közzététele is és ha a város a költségnek ilyen módon való nem takarékos szaporítását helyben hagyta, akkor a

szerkesztők nagyon is helyesen jártak el, hogy mindent fölvettek, aminek csak a legkevesebb értéke is van. Kissé zavarólag hat az emberre az időrendiség kényszere alatt keletkezett takarékosága, különmeműsége is az egymásután következő forrásoknak. A mi a közlést illeti, mintaszerűen gondos és nemcsak Julius Gross szerkesztőt dicséri, hanem munkatársait, a még 1909-ben elhunyt Seraphin Vilmost, Stenner Frigyeszt, Netoliczka Oszkárt és Schlandt Henriket, kik nemcsak a gondos közléssel végeztek nagy munkát, hanem a gyűjtemény elején külön megírt és mindenik forrásról és szerzőjéről egyenként megemlékező alapos magyarázó és bevezető részek készítésével is. Az igaz, hogy az egyes forrás szövegétől így elkülönített ismertetés nagyon megnehezíti kezelhetőségét és egyszerűbb lett volna mindenik elejéhez hozzáfűzni az ismertető sorokat is.

Pontos és részletes hely- és névmutató is van a kötet végén, mely egymagában száz lapnál többre terjed. Ezt követi egy latin és egy német glossarium. Kár és indokolatlan eljárás volt a magyar kifejezéseket a latin glossariumba besorozni. Különböző ez utóbbiak között hibás elírások és származtatások is fordulnak elő, mikor egyes szavak eredeti régies, vagy helytelen írásmódja nincs helyesbitve p. o. daika, dulock, fostok, harminczadós, hinton, innélkül (magy.) ohne ihn (l), jozág, katanák, kattner, palata, robsak, stb.

(Marosvásárhely.)

Dr. Dékány Kálmán.